

DERLEME MAKALE

Sadullah Hayri DURMAZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Lisansüstü Eğitim Enst.
Sosyoloji Bilim Dalı
Doktora Öğrencisi

durmazfull@gmail.com

 0000-0003-0410-5582

 10.56387/ahbvedebiyat.1108492

Gönderim Tarihi: 25.04.2022

Kabul Tarihi: 25.12.2022

Alıntı: DURMAZ, S. H. (2022).
"Uygulamalı Dil Bilim: Bilinmeyene
Yolculuk". *AHBVÜ Edebiyat
Fakültesi Dergisi*, (7), 77-93.

EMEKLİLİK YAŞININ BELİRLENMESİ

ÖZ: İnsan yaşamını konu alan bilimler yaşam sürecini çeşitli olay ve gelişmelere dayalı olarak bölümlere ayırmaktadır. Doğumla başlayan yaşam çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık aşamalarından geçerek ölümle son bulmaktadır. Her insanın farklı yaşadığı sürecin büyük çoğunluğu fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçların karşılanması amacıyla çalışarak geçmektedir. Tarihsel süreç içerisinde sosyal, teknolojik ve fiziksel şartlardaki farklılaşmalar toplumların yaşam alışkanlıklarını ve çalışma şartlarını değiştirmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte hızla değişen üretim yöntemleri ve bunun toplumsal yapıdaki yansımaları hem emek piyasasının, hem de emek piyasasının dışına herhangi bir sebeple çıkmak durumunda kalan insanların görev, sorumluluk ve haklarını düzenleme ve güvence altına alma zorunluluğunu getirmiştir. Bireylerin çalışma yaşamının sonlanmasından sonra kalan yaşamlarında hayatlarını sürdürebilmeleri için çeşitli haklara sahip oldukları "Emeklilik" kavramı ortaya çıkmıştır. Emeklilik; kişilerin yasalarca belirlenen koşullarda belli bir süre çalıştıktan sonra çalışma hayatından çekilmeleri ve geçmiş hizmetleri karşılığında, çalışmaksızın belirli bir gelire hak kazanmalarınıdır. Emekliliğin kişisel ve toplumsal algısı veya emekliliğin çalışan ve işveren (kamu/özel) açısından anlamı farklıdır. Bireyin cinsiyeti, ekonomik durumu, ruhsal ve fiziksel sağlığı, yaşam tarzı, aile yapısı, mesleki statüsü ve daha birçok etken kişinin emeklilik kararını ve emeklilikteki yaşantısını etkileyecektir. Çalışma yaşamından emekli yaşamına geçiş noktasının kronolojik olarak devletler tarafından belirlendiği yaş, "emeklilik yaşı" dır. Emeklilik yaşı ya da emekli olunan yaş insan yaşamında önemli bir geçiş noktasıdır. Bir son bulma ya da yeni bir başlangıçtır emeklilik yaşı. Bugün dünyamızda birbirine yakın olmakla birlikte farklı emeklilik yaşları uygulanmaktadır. 2020 yılı verilerine göre dünyada ortalama emeklilik yaşı erkeklerde 64,2 ve kadınlarda 63,4'tür. Emeklilik yaşının tespit edildiği tarihten günümüze kadar emeklilik yaşının belirlenmesinde etkisi olabilecek kavramların incelendiği çalışmada, günümüzde ülkeler tarafından emeklilik yaşının 60-65 yaş aralığında tespit edildiği, emeklilik yaşının belirlenmesinde bilimsel bir çıkış noktası olmamakla birlikte tespit edilen emeklilik yaşının insanların kronolojik, psikolojik, biyolojik ve sosyal yaşlarıyla uyumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Emeklilik, Emeklilik Yaşı, Çalışma Yaşamı, Yaşlılık.

DETERMINATION OF RETIREMENT AGE

ABSTRACT: Life sciences dealing with human life divide the life process into sections based on various events and developments. Beginning with birth and ending with death, life consists of the stages from childhood through adolescence and adulthood to old age. Majority of the process in which each person lives differently is spent working in order to meet their physical, social and spiritual needs. In the historical process, the differentiations in social, technological and physical conditions have changed the living habits and working conditions of societies. With the Industrial Revolution, the rapidly changing production methods and its reflections on the social structure have brought about the obligation to regulate and secure the duties, responsibilities and rights of both the labor market and the people who have to leave the labor market for any reason. It is from this process that the concept of "retirement" has emerged, in which individuals have various rights to continue their lives after the end of their working life. Retirement is thus the situation in which individuals withdraw from working life after working for a certain period of time under the conditions determined by law and are entitled to a certain income without working in return for their past services. The personal and social perception of retirement or the meaning of retirement in terms of employees and employers (public/private) is different. An individual's gender, economic status, mental and physical health, lifestyle, family structure, occupational status and many other factors will affect the retirement decision and life in retirement. The age at which the transition point from working life to retirement life is determined chronologically by the states is the "retirement age". The age at which employees are entitled to retire is an important transition point in human life. Therefore, retirement age is an end or a new beginning. Although they are close to each other in our world today, different retirement ages are applied. According to the data of 2020a, the average retirement age in the world is 64.2 for men and 63.4 for women. In this study, in which the concepts that may have an impact on the determination of the retirement age from the first year when retirement age was agreed on to the present are examined, it has been concluded that today the retirement age is determined by countries as being in the range of 60-65 years. It has also been found out that although there is no scientific starting point in determining the retirement age, it has been observed that the determined retirement age is compatible with people's chronological, psychological, biological and social ages.

Keywords: Retirement, Retirement Age, Working Life, Aging.

Giriş

Dünyada insan ömrünün uzaması, doğum oranlarının düşmesi ülkelerin demografik yapılarını değiştirmektedir. Toplumlar hızla yaşlanmaktadır. Yaşlanan toplum daha fazla emekli insan ve daha yüksek yaşlı bağımlılık oranı¹ demektir.

Demografik yapıdaki yaşlanma yönündeki bilgileri sayısal olarak ifade edildiğinde, 1950 yılında “ortanca yaş”² (medyan yaşı) tüm ülkeler için 23,6, Türkiye için 20,1’dir. Aynı oranlar 2020 yılında tüm ülkeler için 30,9 ve Türkiye için 32,7 olarak gerçekleşmiştir. 2060 yılı öngörüsü dünya ortalaması 37,6 ve Türkiye için 42,3’tür. Türkiye’nin “Yaşlı bağımlılık oranı” 1950 yılında 5,7 iken 2020 yılında 14,2 olmuştur. 2060 yılında 37,5 olacağı öngörülmektedir. Dünya ortalaması ise 1950 yılında 8,4; 2020 yılında 14,3’tür. 2060 yılında 28, 8 olacağı öngörülmektedir (WHO, 2020; TÜİK, 2020; UN, 2019). Rakamlar dünyanın ve Türkiye’nin yaşlandığını, çalışan nüfusun sosyal güvenlik sistemleri anlamında daha fazla yaşlı nüfusu finanse etmek durumunda kalacağını söylemektedir. Türkiye’de 2020 yılı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre çalışan, emekli oranı (aktif/pasif) 1,87 olarak gerçekleşmiştir. Yani her emekliye karşılık 1, 87 prim ödeyen çalışan bulunmaktadır. Aynı oran 1955 yılında 8,19 ve 1995’de 2,40 ve 2018’de 1,7’dir (Erdem, 2017). Gelişmiş ülkelerde 4’e yakın olan oranın en az 2 olması hedeflenmektedir (Acar, 2008).

Sosyal güvenlik kavramının kamu politikalarında önemli bir yeri vardır. “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”nin 25’inci maddesinde belirtilen “Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar.” hususlar sosyal güvenliğin konusudur (İnsan hakları evrensel beyannamesi (hsk.gov.tr); Ayhan, 2012).

Arıkan (1984), sosyal güvenlik kavramını yapılan tanımlamaların ortak noktalarından hareketle, sosyal risklerin iktisadi alanda neden olacağı sonuçlara karşı bireylerin korunması ve güvenliğin sağlanması, Tuncay (2021), sosyal güvenlik tanımlamalarındaki ortak noktalardan hareketle belli sayıdaki sosyal risklerin yol açabilecekleri gelir kayıplarına ve gider artışlarına karşı bir ülkede yaşayanların ekonomik güvenliklerinin sağlanması olarak tanımlamaktadır.

Devletlerin sosyal güvenlik alanındaki politikalarını yönlendirmedeki en önemli iktisadi mekanizma kamu ya da özel sektöre ait emeklilik fonlarıdır. Bu anlamda tüm devletler emeklilik sistemlerinin işlerliğinin devam etmesi için; emeklilik yaşı, ödenen primlerin oran ve miktarlarının değiştirilmesi, çalışanların daha uzun süre çalışma yaşamı içerisinde tutulmasına ve sisteme dâhil olmayanların sisteme dahil edilmesine yönelik reformlar yapmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, emeklilik sistemi içerisinde en önemli belirleyicilerden biri olan emeklilik yaşının nasıl tespit edildiğine yönelik araştırma yapmaktır. Emeklilik tanımının yapılmasını takiben konu tarihsel süreçte dünyada ve Türkiye’de geçirdiği safhalar ve emeklilik yaşının tespitinde ekonomik, sosyolojik, biyolojik ve psikolojik etkenlerin varlığı incelenmiştir.

2.Emeklilik Kavramı:

Emeklilik kelimesi; emek, emekli kelimesinden türetilmiştir. Türk Dil Kurumu (TDK) emekli kelimesini “Emek harcanarak elde edilen, zor, zahmetli.” ve “Belirli bir süre çalıştıktan sonra kanunlar gereği işi ile ilgisi kesilerek kendisine aylık bağlanmış olan kimse, tekaüt” olarak tanımlamaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>). Türk Dil Kurumu İktisat Terimleri Sözlüğünde (2004) ise emeklilik “Kişilerin yasalarca belirlenen koşullarda belli bir süre çalıştıktan sonra çalışma hayatından çekilmeleri ve geçmiş hizmetleri karşılığında çalışmaksızın belirli bir gelire hak kazanmaları durumu” olarak ifade edilmektedir (<https://tdk.gov.tr/>).

¹ Çalışma çağındaki 100 kişiye düşen yaşlı sayısı.

²: Tüm nüfusun en küçükten en büyüğe kadar sıralanması sonucu ortada kalan yaş.

Canatan (2008: 105), emekliliği modern kentleşmiş toplumlarda belli bir sözleşmeye göre çalışan insanların belli bir yaşa geldiklerinde belli bir yılı ya da çalışma gününü tamamladıklarında karşılaştıkları bir olgu olarak ele almıştır.

Atchley'e (1982), göre ise emeklilik birey açısından, kişinin işinden ya da meslektan çekilmesi ve daha çok serbest vakit geçirmesi ya da özgürlüğün tadını çıkarmaya ya da sağlık sorunları ile baş etmek anlamlarına gelirken, işveren için emeklilik, emeklilik hakkı olan birinin istihdam edildiği meslektan çekilmesi anlamına gelebilmektedir.

Riley' ler ise emekliliği rol değişikliklerini içeren bir dönem olarak görmektedir (Riley ve Riley: 1982, Tosun: 2018'den).

Monk (1985), ise emekliliği, üretimsel olgunluktan işsizliğe geçişi göstermekte olan ve yaşlanma sürecine eşlik eden sosyal ve ekonomik sorunlar ile karşılaşmalar olarak tanımlamaktadır.

Schlossberg' in son yıllarda eleştirilen "Emeklilik bir şeylerden ayrılma anlamına gelir, bir şeye doğru gitme anlamına gelmez" tanımlamasını yapmaktadır. (Schlodberg: 2004, Akçay, 2015: 204'ten)

Psikolojik açıdan emekliliği değerlendiren Beehr ve Glazer'e (2000) göre emeklilik, çalışma yaşamının sonuna gelmesi ve sürekli bir geri çekilmedir.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak emeklilik devlet tarafından tespit edilen sürenin sonunda işten ayrılma ile başlayan, yaşlılık, yeni bir statü ve beraberinde yeni rollerin eşlik ettiği, geçmişte yapılan çalışmaya karşılık gelir elde edilen zaman dilimi olarak ifade edilebilir.

Tanımlamalarda; ayrılma, rol değişimi, çalışma hayatı, ödenen primler, yasal yükümlülükler, yaşlılık-emeklilik ilişkisi öne çıkmaktadır. Emeklilik çok boyutlu bir süreçtir. Emekliliğin ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve hukuksal boyutları vardır.

Sosyal güvenlik sistemi, sosyal yardımlar ve hizmetler ile sosyal sigortalar aracılığıyla amaçlarına ulaşmaya çalışır (Tuncay, 2021: 7). Katımlı (primli) kısmını oluşturan sosyal sigortalar emekliliğin ekonomik boyutudur. Prim ödemeleri çalışan ve işveren tarafından yapılmakla birlikte devlet katkısı da söz konusudur.

Toplum; belirli bir bölgede birbirleriyle etkileşime giren ve bir kültürü paylaşan insanlar anlamına gelmektedir (Macionis, 2015: 88). İnsanlar maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için gerek çalışma, gerekse çalışma sonrasında ki yaşamını toplum içinde sürdürecektir. Toplumun kültür aracılığıyla çalışma ve emekliliğe yüklemiş olduğu anlamlar, bireylerin emeklilik algısının belirleyicisidir. Çalışma ve emeklilik hayatının düzenlenmesinde, toplum ve onun oluşturduğu kültürün ekonomik unsurlar kadar belirleyici rolü vardır. Toplumun emeklilik kavramına ve emeklilere karşı oluşturduğu değer yargıları ve kültür emekliliğin sosyolojik boyutunu oluşturur.

Emeklilik sürecinin baş aktörü çalışmaya karar veren, çalışan, emekli olmaya karar veren, emekli olan insandır. Kişilerin emeklilik anlamında karar verme süreçlerinde yaşadıkları ve emeklilik döneminde kendisini ifade etme ve duygusal anlamda yaşadıkları emekliliğin psikolojik boyutudur.

Toplumların gelişmesi ve büyümesine paralel olarak, toplumlar da düzenin sağlanması için kurallara ve kuralların uygulanmasını sağlayacak otoriteye ihtiyaç duyulmuştur. Günümüz toplumlarında otoriteye sahip olan devletler toplumun veya devletin devamlılığını sağlamak için çalışma ve emeklilik hayatının hukuksal çerçevesini belirlemiştir. Çalışma ve emeklilik dönemine yönelik hak ve sorumlulukların belirlenmesinde ulusal ve uluslararası organizasyonlar ortaya çıkmıştır.

Çalışma hayatının belirlenmesine yönelik olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1919 yılında, Birinci Dünya Savaşı'na son veren Versay anlaşması kapsamında, evrensel ve

kalıcı bir barışın ancak sosyal adalet temelinde inşa edilebileceği inancından hareketle kurulmuştur. Kuruluşu sağlayan komisyonda Belçika, Küba, Çekoslovakya, Fransa, İtalya, Japonya, Polonya, Birleşik Krallık ve ABD işçi, işveren ve hükümet temsilcileri bulunmaktaydı (www.ilo.org/global/about-the-ilo/history).

ILO, anayasasına göre sosyal adaleti ve uluslararası kabul görmüş insan ve çalışma haklarını desteklemeye kendini adanmıştır. Günümüzde Birleşmiş Milletlere bağlı bir kuruluş olan ILO'ya 187 ülke üyedir (www.ilo.org/global/about-the-ilo/mission-and-objectives). ILO anayasasında belirtilen hedefler:

- Günlük ve haftalık azami çalışma sürelerinin belirlenmesi,
- İşgücü arzının düzenlenmesi, işsizliğin önlenmesi ve yaşam için yeterli ücret sağlanması,
- İşçinin, işi dolayısıyla ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarından, hastalıklardan ve kazalardan korunması,
- Çocukların, gençlerin ve kadınların korunması,
- Yaşlılık ve malullük durumlarında koruma, kendi ülkeleri dışında çalışan işçilerin korunması,
- Eşit değerde işe eşit ücret,
- Sendikalaşma özgürlüğü,
- Mesleki ve teknik eğitimin örgütlenmesi ve diğer girişimlerdir (www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372874).

ILO sosyal güvenlik kapsamında yaşlılara emeklilik döneminde gelir güvencesi sağlanması gerektiğini ifade eder (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_067588.pdf). 1952 yılında yayımlanan 102 nolu sözleşmeyle sosyal güvenliğin minimum standartları belirlenmiştir. Bu standartlar; koruyucu sağlık, hastalık, işsizlik, yaşlılık, iş kazaları ve meslek hastalıkları, aile yardımı, analık yardımı, maluliyet yardımları ve ölüm yardımınıdır (www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270).

Çalışma hayatının ve sosyal güvenlik sistemlerinin genel çerçevesi ILO tarafından belirlenmiş olsa da ülkelerin yasa ve uygulamalarında farklılıklar vardır.

3. Emeklilik yaşı:

Çalışanların, emeklilik dönemine ilişkin haklarını elde edebildikleri, iş yaşamından ayrılarak emekli olabildikleri devletler tarafından tespit edilen yaş olarak tanımlanabilir.

3.1. Tarihsel Süreç ve Dünya'da Emeklilik Yaşı:

Emeğin ortaya çıkışı insanla eş zamanlıdır. O günden bugüne emeğin kullanımı ve üretime dair uygulamalar değişmiş ve farklılaşmıştır. İlk toplumsal, ekonomik oluşum olarak adlandırılacak topluluklar yüzbinlerce yıl sürmüştür. Bu süreç içerisinde insanın yaşamına ufak el aletleri, ateş, avcılık, evcil hayvan yetiştiriciliği, tarım girmiştir. Tarım ve hayvancılığın ilerlemesi sonrasında toplumsal işbölümü ortaya çıkmıştır (Nikitin, 2012: 30-32). İş bölümü, emeği daha üretken hale getirmiş, artan üretim farklı ürünlerin toplumlar arası değişimine imkân sağlamıştır. 1750'li yıllara ulaşıldığında suyun gücünden yararlanıldığı, makinelerle dolu fabrikaların buhar makineleriyle işletildiği bir dönem başlamıştır (Macionis, 2015: 91).

18. yüzyılın son çeyreğinde, dönemin en güçlü devletlerinden İngiltere'de Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik yapıda meydana gelen dönüşümler, kaçınılmaz olarak toplumsal yapıda da köklü dönüşümlere neden olmuştur. Küçük esnaf ve zanaatkarın, hızla artan ekonomik gelişme karşısında rekabet etme şansının kalmaması, aynı zamanda tarımda da makineleşmenin artmasıyla, küçük toprak sahiplerinin topraklarından kopmaları, bu insanları o güne kadar geçimlerini sağladıkları işlerinden vazgeçerek, büyük fabrikalarda çalışmak zorunda bırakmıştır. Böylece dönemin, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlayışın somut bir gereği olan;

“çok sayıda işçiye, az ücret vererek çalıştırmak” fikrinin hayata geçirilebilmesi için ihtiyaç duyulan “işgücü” son derece ağır koşullarda çalışmaya başlamıştır (Koray, 1987: 12).

19'uncu yüzyılda Amerikan ekonomisinin gidişatını değiştirecek olan Farancis Cabot Lowell ile ilgili olarak Eisler ve Weertheimer'in anlatımlarına göre, Lowell, Massachusetts'te 1810'lu yıllarda kurduğu fabrikasında çalışanların %90'ı kadınlardı. Çünkü kadınlar erkeklerle ödenen ücretin yarısına denk gelen haftada 2-3 dolar alıyorlardı. Günde 12-13 saat çalışan işçiler fabrikada kaldıkları için maaşlarının 1/3 ünü işverene geri veriyorlardı. İşten atılma riskiyle karşı karşıya olan çalışanlar için işçi haklarından söz edilmesi mümkün değildi (Macionis, 2015: 414).

1870 yılında o dönem için sanayileşmenin ileri olduğu İngiltere, Belçika, Almanya ABD gibi ülkelerde yıllık çalışma süreleri 3000 saatin üstündeydi. Çalışanlar haftada 60-70 saat çalışmak zorundaydılar. Aynı ülkelerin 2017 yılı yıllık çalışma süreleri nerdeyse yarı yarıya azalarak 1359-1700 saat aralığına inmiştir (Working Hours - Our World in Data). 1800'li yıllarda dünyada ortalama yaşam beklentisi 40 yaş altındaydı. 1950 yılına gelindiğinde Avrupa ülkeleri 60 yaş civarına erişmişken, ABD 68, Afrika 36 ve Asya 41'di (Life Expectancy - Our World in Data). Bugün ise yeni doğanlar için beklenen yaşam süresinin dünya ortalaması 73 dır (Life expectancy at birth (years) (who.int)). Bu veriler 1800'li yıllardan günümüze insan ömrünün uzadığını buna karşılık çalışma sürelerinin kısaldığını göstermektedir.

Toplumsal eylemlerin yapıldığı, kapitalizm ve sosyalizmin karşılıklı mücadelesine sahne olan bu yıllarda emeklilik kapsamında ilk atılım 1895 yılında Almanya'da Bismarck tarafından atılmıştır. Bismarck yürürlüğe koyduğu emeklilik sistemine göre emeklilik yaşı 30 yıl çalışmış olmak kaydıyla 70'ti. Emeklilik için engellilik ve yaşlılık olduğu iki farklı durum vardı. 1900 yılından sonra 65 yaşını geçenler engelli sayılarak emekliye sevk edilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda Almanya'da ki yaşam beklentisinin 1865-67 doğanlar için 32,5 ve 1891-90 yılları arasında doğanlar için 42,3 olduğu düşünülürse tespit edilen emekli yaşının çokta anlamlı olmadığı görülecektir (Scheubel, 2013: 83).

Emeklilik yaşının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) gelişimine bakılacak olursa 1875 yılı için ilk emeklilik poliçesinin varlığından söz edilse de günümüz anlamına yakın sosyal güvenlik yasasının ilk çıkışı 1935 ve emeklilik yaşından söz edilecek tarih yine 1935'tir (<https://www.asppa.org/news/browse-topics/retirement-historical-perspective>). 1935 yılında emeklilik yaşı kadın ve erkelerde 65 olan ABD'deki beklenen yaşam süresi 1930 doğumlular için erkeklerde 58 ve kadınlar da 62'dir (<https://www.ssa.gov/history/lifeexpect.html>).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) verilerine göre OECD ülkelerinin 1949 yılında ki emeklilik yaşı ortalaması erkeklerde 64,3 kadınlarda 62,9'dur. Emeklilik yaşının en yüksek olduğu Kanada, Norveç ve İrlanda'da bu yaş erkeklerde 70 olarak belirlenmiştir. En düşük olan ülke Yunanistan'da emeklilik yaşı 55'tir. Bu verilere göre Türkiye'de emeklilik yaşı 1971 yılı için 60 ve 1983-2010 yılları arası için 45 olarak belirtilmektedir. Aynı verilere göre OECD ülkelerinin 2020 yılı için emeklilik yaş ortalaması erkeklerde 63,5, kadınlarda 62,9 olmuştur. En yüksek emeklilik yaşı İzlanda ve Norveç'te 67 olarak uygulanmaktadır. Verilerin tamamı incelendiğinde OECD ülkelerinin emeklilik yaşlarının birbirlerine çok yakın olduğu ve tüm haklardan istifade edilen emeklilik yaşının 60-65 yaş aralığında olduğudur. Söz konusu verilerde Türkiye'nin emeklilik yaşı yapılan emeklilik reformu kapsamındaki kademeli geçiş nedeniyle 48,6 olarak görülmektedir. Veriler 2050 yılında OECD ülkeleri için emeklilik yaşı ortalamasını erkeklerde 64,6 ve kadınlarda 64,4 olarak öngörmektedir (Pensionable Age and Life Expectancy, 1950-2050, OECD 2011).

OECD ülkelerinin emeklilik yaşı sonrası beklenen yaşam süreleri incelendiğinde; 1958 yılı için ortalama emeklilik yaşı erkeklerde 63,9 ve emeklilik sonrası beklenen yaşam süresi 13,4, kadınlarda 62,3 ve 17'dir. 2020 yılında bu değerler emeklilik yaşı için 63,5 ve 62,9'ken beklenen yaşam süresi sırasıyla 18,9 ve 23,2'dir (Pensionable Age and Life Expectancy, 1950-

2050, OECD 2011). 1958 yılından, 2020 yılında emeklilik sonrasında beklenen yaşam sürelerinde erkeklerde %41 ve kadınlarda % 36 artış olmasına rağmen erkekler için emeklilik yaşı geriye gitmiş, kadınlarda ise sadece % 0,09 artmıştır.

Elde edilen verilerinden emeklilik yaşıyla, insanların beklenen yaşam süreleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı düşünülebilir. 1958 yılından günümüze kadar geçen 62 yıllık süreçte emeklilik yaşı ortalaması erkeklerde 0,4 düşerken, kadınlarda 0,6 artmıştır. Buna karşılık emeklilik yaşı sonrası beklenen yaşam süresi ortalaması erkeklerde 5,5, kadınlarda 6,2 yıl artmıştır. 1958 yılında dünyada ortalama yaşam beklentisi 46, buna karşılık 2015 yılında beklenen yaşam süresi 71 olmuştur (<https://ourworldindata.org/life-expectancy>). Tarihsel süreçte çalışma süreleri önemli oranda kısalmış, insan ömrü uzamış fakat emeklilik yaşı çok değişmemiştir.

3.2. Türkiye’de Emeklilik Yaşı:

3.2.1. Sosyal Güvenlik Kurumu:

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi 2008 yılı öncesinde birkaç özel sandık dışında Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), Emekli Sandığı ve Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (BAĞKUR) tarafından yürütülmekteydi. 2008 yılı öncesi çalışma hayatı kurumlar, çalışanlar ve düzenleyici kanunlar açısından şu şekildeydi:

Çizelge 3.1. Çalışma hayatını düzenleyen kurum ve kanunlar (2008 öncesi)

Sıra No	Kurumun Adı	Kanun	Kapsamı	Resmi Gazete Yayımlı Tarihi
1.	Emekli Sandığı(1950)	5434 Sayılı Kanun	Devlete ait kuruluşlarda çalışan memurlar	17.06.1949
2.	SSK*(1964)	506 Sayılı Kanun	İşçi Statüsünde Çalışanlar(Hizmet Akdiyle Çalışanlar)	29,30,31.07.1964 01.08.1964
		2925 Sayılı Kanun	Tarımda Hizmet Akdiyle Çalışanlar	20.10.1983
3.	BAĞKUR(1971)	1479 Sayılı Kanun	Kendi nam ve Hesabına Çalışanlar	14.09.1971
		2108 Sayılı Kanun	Muhtarlar	10.09.1977
		2229 Sayılı Kanun	Ev Kadınları	19.04.1979
		2926 Sayılı Kanun	Tarımda Kendi Adına Çalışanlar	20.10.1983

*Sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun, 27.06.1945 tarihli ve 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunudur. Bu Kanuna dayanarak 16.07.1945 tarihinde 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu çıkarılmıştır. 1945 yılında İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuştur. 1950 yılında 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu yürürlüğe girmiştir. Söz konusu uygulamaların hepsi 506 sayılı kanunda birleştirilmiştir (<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumumuz/tarihce#>).

20.05.2006 tarihinde çıkarılan 5502 sayılı kanunla SSK, Emekli Sandığı ve BAĞKUR; Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çatısı altında birleştirmiştir. 31.05.2006 tarihinde ise 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kabul edilmiştir. Kanun tam olarak 01.01.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çıkarılan kanunlarla;

1. Sigorta hak ve yükümlülüklerinin eşitlendiği, mali olarak sürdürülebilir tek bir emeklilik ve sağlık sigortası sisteminin kurulması,
2. Nüfusun tamamına eşit, kolay ulaşılabilir ve kaliteli sağlık hizmeti sunumunu amaçlayan genel sağlık sigortası sisteminin oluşturulması,
3. Sosyal sigortalar alanında norm ve standart birliğinin sağlanması,
4. Sosyal yardımların merkezi olarak izlenebildiği ve objektif yararlanma ölçütlerine dayalı bir sosyal yardımlar sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir (T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu (sgk.gov.tr)).

3.2.2. Emeklilik Yaşının Tespitine Yönelik Yasal Düzenlemeler:

08 Eylül 1999 tarihinde çıkarılan 4447 sayılı kanunla emeklilikle tüm çalışanlar için ortak olarak yaş düzenlemesi ve kademeli geçiş yürürlüğe girmiştir. 4447 sayılı kanun yürürlüğe girmeden önce (8 Eylül 1999 öncesi) Türkiye’de emekli olmak için gerekli şartlar kurumlara göre aşağıdaki gibidir:

Çizelge 3.2. 08.09.1999 öncesi sosyal güvenlik kurumları ve emekli olma süreleri

Sıra No	Kurum	Kanun No	Zorunlu Çalışma Süresi	
			Erkek	Kadın
1.	Emekli Sandığı	5434	25 Yıl	20 Yıl
2.	SSK	506	25 yıl / 5000 prim günü, 55 yaş/15 yıl/3600 prim günü,	20 yıl / 5000 prim günü, 50 yaş/15 yıl/3600 prim günü,
3.	BAĞKUR	1479	25 yıl veya 55 yaş, 15 yıl prim	20 yıl veya 50 yaş, 15 yıl prim

Bu bilgiler 1999 öncesinde çalışanların erkekler de 43 ve kadınlarda 38 yaşından itibaren emeklilik haklarına kavuşabileceklerini göstermektedir.

08.09.1998 tarihinde yayımlanan 4447 sayılı kanunun 56’ncı maddesinde yapılan düzenlemeyle kadınlarda emeklilik yaşı 58 erkeklerde 60 olarak belirlenmiştir. 08 Eylül 1999 tarihinden önce sigortalı olanlar için 25.08.1999 yılında yayımlanan 5434 sayılı kanunun 205’inci geçici maddesi ve sonrasında 23 Mayıs 2002 yılında yapılan düzenlemeyle emeklilik yaşı kademelendirilmiştir. 08.09.1998 ile 30.04.2008 arasında ilk kez sigortalı olanlar için 5510 sayılı kanuna geçici 9. Maddeyle özel hükümler konmuştur (4447, 5434, 5510 Sayılı Kanunlar).

Son olarak 16.06.2006’ da çıkarılan ve 2008 yılı ocak ayında yürürlüğe giren 5510 sayılı kanunun 28’inci maddesi gereğince emeklilik yaşı, 30.04.2008 tarihinden sonra çalışmaya başlayanlar kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmalarıyla birlikte, işçiler (4/A) için 7200 prim ödeme gün sayısı, bağımsız çalışanlar (4/B) ve memurlar (4/C) için 9000 prim ödeme gün sayısı zorunluluk olarak belirlenmiştir.

Kanunun aynı maddesi gereğince 01.01.2036 tarihinden itibaren emeklilik yaşı kademeli olarak artırılarak 01.01.2048 yılından itibaren hem kadın hem de erkekler için 65 olarak uygulanacaktır. 01.01.2036 ile 01.01.2048 tarihleri arasında çalışanlar gerekli prim ödeme gün sayılarını doldurdukları tarihteki geçerli emeklilik yaşına tabi olacaklardır (5510 sayılı kanun).

4. Emeklilik Yaşının Tespiti:

Bu bölümde emeklilik yaşının nasıl tespit edildiği ve tespitinde ekonomik, biyolojik/fiziksel, psikolojik veya sosyolojik etkenlerin rolü tartışılacaktır.

4.1. Ekonomik:

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansal yapısı ve işleyiş mekanizması önemlidir. Sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan fiziksel ve sosyal risklerin, kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerlerindeki gelir azaltıcı ve harcamaları arttırıcı etkilerini azaltmak ve kişilere sağlıklı ve asgari bir hayat standardı garanti edebilmek olarak tanımlanabilir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2007: 7).

Sosyal güvenlik genel olarak bir kaynak tahsisi sorunu olup mali/iktisadi sistematığı olmayan bir sosyal güvenlik sisteminin varlığını sürdürmesi mümkün değildir (Akbulak ve Akbulak, 2004). Sosyal güvenlik sistemlerinde (emeklilik fonları) finansman yöntemi olarak dağıtım yöntemi ve kapitalizasyon yöntemi kullanılmaktadır (Güzel, 2021: 64).

Dağıtım yöntemi ("pay as you go"), aktif olarak prim ödeyenlerin pasiflere sağladığı faydaların, gelecekte emekli olduklarında aynı düzeyde fayda sağlamasını amaçlayan bir sistemdir. (Pennachi, 2003; Modigliani-Ceprini-Muralidhar, 2000; Güneş ve Yakar: 2004'ten). Sistem çalışanlardan toplanan primlerle emeklilerin ve cari dönem harcamalarının finanse edilmesi şeklinde çalışır. Başka bir anlatımla çalışanlar çalışmayanları (emeklileri) ödedikleri primlerle finanse etmektedir (Güzel, 2021; Ulutürk ve Dane, 2008).

Kapitalizasyon yöntemi (Funded Method), sosyal risklerin ileride doğuracağı ödemeleri karşılayabilmek için bir fon oluşturulması esasına dayanan bir yöntemdir (Korkusuz, 2022: 84; Güneş-Yakar, 2004). Fon biriktirme yöntemi olarak da adlandırılır (Güzel, 2021: 64). İşçi ve işverenler tarafından ödenen primler, primlerden elde edilecek faizler ve primlerin işletilmesinden elde edilecek gelirler özel bir hesapta toplanır, biriken bu fonlar gelir getirecek alanlarda değerlendirilerek ileride sigortalılara yapılacak ödemelerin kaynağını oluşturur (Tuncay, 2002: 151; Güneş ve Yakar, 2004). Kapitalizasyon yönteminde esas olan sigortalıların geleceklerini kendilerinin finanse etmesidir (Güneş ve Yakar, 2004).

Dağıtım esasına dayanan sistemlerde ödenen prim miktarının yüksek ve uzun olması, sistemde aktif olanların (çalışanlar) pasif olanlara (emekliler) oranının yüksek olması gerekir. Kapitalizasyon esasına dayanan sistemlerin geçerli olduğu genel veya bireysel emeklilik sistemlerinde ise çalışan açısından ileri yaşta emeklilik, daha fazla birikim oluşmasına imkân verecektir. Bu nedenle daha rahat bir emeklilik dönemi için emeklilik yaşının ileri ötelenmesi gerekmektedir. Her iki sistemin de ekonomik açıdan sürdürülebilir olması için, daha çok aktif üye ve daha çok prime ihtiyacı vardır. Uzun süreli çalışma hayatı, yüksek prim ve kısa süre alınabilen emekli maaşı sistemin daha kolay çalışmasını sağlayacaktır.

Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğinin sağlanması için emeklilik yaşının tespitine yönelik çalışmalarda kullanılan bazı kriterler;

- Beklenen yaşam süresine göre tespit edilen zorunlu prim ödenecek sürenin ayarlanması,
- Yaşlı bağımlılık oranının belli bir seviyede tutulmasına yönelik emeklilik yaşının belirlenmesi,
- Toplumun sürekliliği açısından nesiller arasında adaletin sağlanmasıdır (Shoven and Goda, 2008; Sanderson and Scherbov, 2007; Sanderson and Scherbov, 2008; United Nations, 2001, Şirin, 2013'ten).

Şirin (2013) tarafından söz konusu kriterler kullanılarak 1970-2010 yılları arasını kapsayacak şekilde yapılan çalışmada yaşlı bağımlılık oranı %25 ve işe başlama yaşı 15 olarak alındığında emeklilik yaşı erkeklerde 53 ve kadınlarda 55, yaşlı bağımlılık oranı %25 ve emeklilik sonrası yaşam beklentisi 15 yıl olarak alındığında emeklilik yaşı erkekler için 63 ve kadınlar için 67 olarak bulunmuştur. Çalışma göstermektedir ki tespit edilen kriterlere göre farklı emeklilik yaşlarına ulaşmak mümkündür.

Emeklilik sistemi demografik olarak değerlendirildiğinde Aktüeryal Denge, Ortalama Yaşam Beklentisi ve Yaşlı Bağımlılık Oranı önemli sayısal değerlerdir (Acar ve Kitapçı, 2008).

Aktüeryal denge gerçekleşecek, risklere karşılık kaynakların yeterliliğinin korunmasıdır (Korkusuz 2022). Daha basit anlatımla sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesi; ülkede kaç çalışanın kaç emekli, dul ve yetime baktığını gösteren rakamlardır (Uluçay, 2020). Aktüeryal denge, aktif sigortalı çalışanların pasif sigortalılara oranıdır. Aktif/pasif oranı gelişmiş ülkelerde 4 civarındadır. Oranın ikinin altına düşmesi risk olarak görülmektedir (Acar ve Kitapçı, 2008).

Teknoloji, tıp ve sosyal alandaki gelişmeler her geçen gün ortalama yaşam beklentisini artırmaktadır. Artan yaşlı bağımlılık oranı nedeniyle aktif nüfustan elde edilen prim gelirlerinin yaşlılık sigortasını karşılaması zorlaşacaktır.

OECD'nin hazırlamış olduğu 2019 yılı raporları ve Dünya Bankasının istatistikleri incelenmiştir. Tesadüfi yöntemle seçilen Türkiye, İtalya, Finlandiya, Japonya ve OECD' e ait yaşlı bağımlılık oranları, doğurganlık oranları³ve kaba ölüm hızı⁴ oranları kullanılarak Çizelge 4.1 oluşturulmuştur. Çizelgelerin oluşturulmasında ki amaç OECD ülkelerinin demografik yapılarındaki değişimin ve çalışan nüfus/yaşlı nüfus ilişkisinin yönünü ortaya koymaktır.

Çizelge 4.1. Yaşlı Bağımlılık Oranı/Doğurganlık Oranı/Ölüm Oranı (1960/2019/2050)

	Yaşlı Bağımlılık Oranı-1960 (%)	Yaşlı Bağımlılık Oranı-2019 (%)	Yaşlı Bağımlılık Oranı-2050 (%)	Doğurganlık Oranı 1960 (%)	Doğurganlık Oranı 2019 (%)	Ölüm Oranı (Kaba ölüm Hızı)2019 (%)
Japonya	10,4	52	80,7	2,17	1,36	1,094
İtalya	16,4	39,5	74,4	2,29	1,27	1,067
Finlandiya	13,5	40,1	51,4	2,77	1,35	0,987
Türkiye	7	14,2	37	6,50	1,88	0,53
OECD	20	32	52	3,19	1,66	0,855

Çizelge4.1. incelendiğinde, sosyal güvenlik sistemlerinin finansal olarak sürdürülebilirlikleri için önemli bir oran olan “Yaşlı Bağımlılık Oranlarının” seçilen ülkeler ve OECD için arttığı, doğurganlığın düştüğü görülmektedir. Doğurganlık oranlarının düşmesinin demografik yapıya yansması daha fazla yaşlı nüfus ve daha yüksek ortanca yaş olacaktır. Bu artış sosyal güvenlik sistemleri için daha fazla pasif üye (emekli) ve daha az aktif üye anlamına gelmektedir. Çizelgede verilen kaba ölüm oranlarının yıllar içerisinde önemli bir farklılık göstermemiştir.

³ Bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısı.

⁴ Bin kişi başına düşen ölüm sayısı.

Çizelge 4.2 Beklenen Yaşam Süreleri

	2015-2020 Yılları Arasında Doğanlar		2015-2020 Yılları Arasında 65 Yaşında Olanların Yaşam Beklentileri		2060-2065 Yılları Arasında 65 Yaşında Olacakların Yaşam Beklentileri(tahmini)	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Japonya	81,3	87,5	19,9	24,7	23,8	28,8
İtalya	81	85,4	22,5	26,6	23,5	26,6
Finlandiya	78,7	84,5	18,5	22	22,8	26,1
Türkiye	75,9	81,3	16,3	19,6	21,6	24,1
OECD	82	85	18,1	21,3	23	25,2

Çizelge 4.1. ve 4.2 verileri(Demography - Fertility rates - OECD Data, Pensions at a Glance 2019 : OECD and G20 Indicators | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org), Death rate, crude (per 1,000 people) - OECD members | Data (worldbank.org)) (ölüm oranları 2017 OECD verileridir **Health at a Glance 2019: OECD Indicators.**) ile (<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaber-Bultenleri.do?id=33711>) alınmıştır.

Çizelge 4.3. Emeklilik Yaşı ve Emeklilik Sonrası Beklenen Yaşam Süreleri(1983/2002/2020)

	Emeklilik Yaşı						Emeklilik Sonrası Beklene Yaşam Süresi					
	1983		2002		2020		1983		2002		2020*	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Japonya	60	55	61	60	65	65	19	25,9	23,8	27,4	19,9	24,7
İtalya	55	55	57	57	62	62	17,1	28,8	20,9	28,1	22,3	25,5
Finlandiya	65	65	65	65	65	65	13	18	15,5	19,3	18,5	22
Türkiye	45	45	44	40	52	49	29,2	32,5	31,5	37,2	29,2	35,6
OECD	62,9	61,3	62,6	61,3	64,2	63,4	16,7	21,7	17,7	22,5	18,9	22,9

2020 verileri Current retirement ages | Pensions at a Glance 2021 : OECD and G20 Indicators | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org), 1983 ve 2002 verileri pension_glance-2011-5-en.pdf (oecd-ilibrary.org)

*2020 emeklilik sonrası beklenen yaşam süresi OECD'nin ilgili kaynaktaki 65 yaş üstü beklenen yaşam sürelerinin ülkelerin emeklilik yaşlarına uygulanmasıyla bulunmuştur.

Çizelge 4-2 ve 4-3 incelendiğinde görülmektedir ki, insan ömrü uzamakta, beklenen yaşam süreleri artmaktadır. Emeklilik yaşlarında değişim olmakla birlikte doğrusal bir değişim söz konusu değildir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki dünya nüfusu yaşlanmaktadır. Veriler emeklilik yaşının belirlenmesinde insan yaşamının uzamasından kaynaklanan finansal yükün emeklilik sistemine doğrudan emeklilik yaşının yükseltilmesi olarak yansımadağını göstermektedir. Bu durum sosyal güvenlik sistemlerinin her geçen gün daha fazla pasif üyeye sahip olacağını ve emeklilik sisteminin daha uzun süre emekli maaşı ödemek zorunda kalacağını göstermektedir.

4.2. Biyolojik:

İnsan yaşamının son dönemi olan yaşlanmayla ilgili fiziksel ve bilişsel değişikliklerin başlaması ve kişi üzerindeki etkisi farklılıklar gösterir. Yaşın ilerlemesi ile birlikte organizmada özellikle hareket sistemi ve duyu organlarında fonksiyonel gerileme olduğu da bir gerçektir. Kimileri bu değişiklikleri 50 yaşındayken tanışırken kimileri 80 yaşında fiziksel ve zihinsel sağlığını korumaktadır. Ünlü tarihçi Prof. Dr. Halil İNALCIK (1916-2016) "72 kitabım var, çoğunu 80'den sonra yazdım." demiştir (12.09.2015 Hürriyet/Kelebek). Harrison ve arkadaşları (2012) yaptıkları çalışmada ileri yaşlarda da yüksek performanslı yaşlı gruplarının varlığını kanıtlamıştır. Yaşlılar yeni bilgileri öğrenme hızları yavaşlamakla birlikte, gündelik konuları sağlıklı olarak değerlendirebilmekte ve akıl yürütebilmektedir (Salur, 2018: 10).

Yaşlanmayla birlikte tansiyon, diyabet, görme ve işitme kayıpları, kansızlık, damar tıkanıklıkları gibi rahatsızlıklar sıklıkla görülmekle birlikte rahatsızlıkların ortaya çıkması birçok farklı dış etkene bağlı olduğundan kronolojik yaşa bağlılığı geniş periyotlardadır. Örneğin görme sorunları 40, işitmeyle ilgili hassaslıklar 50 yaşında başlar. 90 yaşında ki bireylerin %90'ında önemli görme sorunları ve 70-75 yaş üstünde %60 oranında duyma sorunlarına rastlanır (Doğan vd., 2011).

Yapılan tıbbi çalışmalar da 40-50 yaş aralığına kadar beyinde önemli bir değişim beklenmemektedir. 50-65 yaş periyodunda bilişsel değişim başlamaktadır. 40 yaşından sonra her 10 yılda bir hipokampus⁵ %5 küçülmektedir (Lezak vd., 1995; Kaptanoğlu, 2012; Salur, 2018; 15'ten).

Biyolojik yaşlanmanın genel özellikleri olarak artan ölümler, doku biyokimyasında meydana gelen değişimler, fizyolojik değişiklikler ve hastalıklara karşı artan hassasiyet olarak ifade edilebilir (Nalbant, 2006). Başlıca biyolojik yaşlanma teorileri (Hayflick, 1985; Somay, 2017; Ankara Ü.)

- Genetik ve DNA Hasar Teorisi: Yaşlanmanın şifresinin genlerde olduğu ve telomer⁶ uzunluğuyla ilgilendir,
- Serbest Radikaller⁷ Teorisi (Mitokondrial teori): Oksidan maddelerin artması ve hücrelerde birikmesi,
- İmmünolojik ve Endokrin Teori: Hormonların miktarındaki azalma veya bağımsızlık sistemindeki zayıflama,
- Epigenetik Teori: DNA dizisinde değişiklik olmaksızın gen ekspresyonunda oluşan değişiklikler,
- Kullanılmaya bağlı eskime teorisi: Yaşayan organizmaların makinelere benzetilmesidir.

Biyolojik yaşlanmanın başka bir boyutu da kişinin damar yaşı yani kardiyovasküler yaşlanmasıdır (Koldaş, 2017). Damar yapısındaki farklılaşma kalbin ağırlığının ve kalınlığının artmasına sebep olur. 80 yaşlarında kalp kası kalınlığında %30 oranında artış görülür. Kalp,

⁵ Beyinde bulunan hafıza ve yön bulmayla ilgili bölgedir.

⁶ Ökaryotik doğrusal kromozomların uçlarında bulunan, herhangi bir gen kodlamayan, özelleşmiş heterokromatin yapılarıdır.

⁷ Oksijen ve besinlerin, metabolik yollarla enerjiye çevrilmesi sırasında ortaya çıkan maddeler.

vücudun ihtiyacı olan aynı miktardaki kanı pompalamak için daha fazla çalışmak zorunda kalır (Karakaş, 2016). Damar yaşlanması olarak adlandırabileceğimiz yaşlanma kronolojik yaşlanmayla paralellik arz etse de her kişinin maruz kaldığı iç ve dış etkenlere göre farklılık gösterecek, emeklilik yaşının tespitiyle doğrudan bir bağ kurulamayacaktır.

Yaşlanmayla birlikte, oluşan yeni kemik miktarı azalır. 40-50 yaşlarından itibaren kemik yoğunluğunun azalmaya başladığı ve kemik remodelizasyonunun⁸ arttığı, Kemik kütlesi ve gücünün azalması ile birlikte, yaşlılarda yaygın olarak görülen kemik kırılabilirliğinin ve boyda kısalmanın ortaya çıktığı belirtilmektedir (Karakaş, 2016).

Yaşlanmayla birlikte kaslarda kitle, güç, kalite ve fonksiyon azalması meydana gelir (Eyiğör, 2014). Sağlıklı bir gençte vücut ağırlığının %30'u kastır. Yaşlanmayla birlikte bu oran azalır. Bu azalma 25-50 yaşlarında yılda %0.4 iken daha sonraki yıllarda %1'dir. Kişi 75 yaşına geldiğinde kas kitlesinin hemen hemen yarısı kaybolmuştur. Mevcut kasların gücünde de yaşla birlikte azalma meydana gelir (Hayal, 2005; Çakmak, 2004; Grobler, 1998; Karakaş, 2012'den). Kas ve kemik yapısındaki bu değişim kişilerin hareket yeteneğini ve fiziksel güç kullanarak yapılan faaliyetlerde çalışmasını güçleştireceği belirtilmiştir.

Sonuç olarak fiziksel veya biyolojik yaşlanmayla, kronolojik yaşlanma paralel gitse de benzer olaylar uzun zaman sürecine yayılmaktadır. Yaşlanmayla ilgili vücutta başlayan önemli farklılaşmaların 50 yaşında başladığı, 60-70 yaş aralığında hissettirdiği ve daha ileriki yaşlarda tesirinin artarak devam ettiği söylenebilir. Bu kapsamda genelde 60-65 yaş aralığının uygun görüldüğü emeklilik yaşı ile biyolojik olarak meydana gelen farklılaşmalar birbirine yakın zaman aralığındadır. Fakat söz konusu yaşın tespitinde kişinin biyolojik yapısı ve fiziksel yaşlanması göz önüne alınarak yapıldığına dair bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

4.3. Psikolojik:

Erik Erickson insan gelişimini 8 evreye ayırmıştır (Macionis, 2015: 120). Bebeklik dönemiyle başlayan bu evreler yaşlılıkla bitmektedir. Zaman içerisinde yapılan çalışmalar ve insan yaşamının uzaması Ericson'un çalışmasını baz almakla birlikte ufak farklılaşmalar veya yaşla eşleştirmelerde değişikliklerin olduğu çalışmalarda görülmektedir. Örnek olarak ilk yetişkinlik (18-40), yetişkinlik (40-65) ve yaşlılık dönemi (65 üstü) olarak adlandırılan üç dönem veya erken orta yetişkinlik (40-50), geç orta yetişkinlik (50-70), erken yaşlılık (70-85) ve geç yaşlılık (85 üstü) olmak üzere yapılan sınıflandırmalar da görülmektedir (Chung, 2018). Yetişkinlik döneminin sonlarına doğru yaşlanmayla birlikte bilişsel (dikkat, öğrenme, hafıza kullanımı, akıl yürütme ve dil becerileri) ve psikolojik (duygu durum, motivasyon ve sorunlarla baş çıkma becerileri) davranış şekillerinde farklılaşmalar(kayıplar) başlar. (Cangöz, 2009; Karakaş ve Durmaz 2017). Farklılaşmalar her birey için aynı olmayacaktır. Son dönemde sağlıklı olduğu düşünülen yaşlılarda yapılan araştırmalar sağlıklı bilişsel yaşlanmanın da mümkün olabileceği yönündedir (Harrison vd., 2012; Salur, 2018: 24'ten). Yapılan çalışmalar iyi yaşlandığı düşünülen kişilerin beyin büyüklüklerinin de bilişsel işlev kapasitelerinin de orta yaşlılara ya da genç erişkinlere yakın olduğu yönündedir (Salur, 2018: 25).

Psikolojide yaşam boyu yaşlanma, gelişimsel psikolojinin konusudur. Baltes'e göre yaşlanmayı anlamak ve araştırmak için genel olarak kullanılan "Yaşam Süresi Yaklaşımı"nın beş temel önermesi vardır (Vise, 2018: 48):

- Gelişim ömür boyu sürer, bu görüşü savunanlar insan yaşamındaki hiçbir dönemin diğer bir dönemden daha önemli sayılmayacağını iddia ederler.
- Plastisite, beynin çevre ile olan etkileşiminin ve öğrenme deneyiminin sonucunda, değişme ve yeniden yapılanma kapasitesine sahip olması olarak tanımlanır. Park ve Bishof, Plastisiteyi temel alan birçok araştırma da bilişsel süreçlerde ileri

⁸ Erişkinlik boyunca görülen ve birbirini izleyen yapım/yıkım sürecidir.

yaşlarda belirli bir düşüş yaşansa da bu düşüşe müdahale edilebileceği ve bilişsel gelişim yaşanabileceği ve bunun kalıcı olabileceğini ifade etmişlerdir (Park ve Bishop, 2013; Vise, 2018: 50'den).

- Tarihsel Bağlantılar, insanın gelişimine ve deneyimlerine tesir eden olgular mutlak suretle incelenmelidir.
- Kazanç ve Kayıp, bu yaklaşım gelişimin birbiri ardına gelen kayıp ve kazançlardan oluştuğunu kabul eder. Örneğin orta yetişkinlikten geç yetişkinliğe geçişte akışkan zekâda⁹ azalmaya karşılık kristal zekâda¹⁰ artış gözlemlenmektedir (Cunningham, Clayton ve Overton, 1975; Vise, 2018: 51'den).
- Çok disiplinlilik, yaşlanma ve insan gelişimi farklı bilim dallarının bir arada yaklaşımıyla tam olarak anlaşılabilir.

Psikolojide kişiliğin yaşlanma sürecine etkisinde önemli bir ilgi alanıdır. Kişilikle ilgili kalıtsal özellikler ve yaşam boyunca karşılaşılan kişisel olayların ne kadar etken olduğu tartışılmaktadır. McCrae ve Costa (1994) beş faktöre (nevrotiklik, dışa dönüklük, gelişime açıklık, yumuşak başlılık, sorumluluk) dayanan kişilik ölçümü araştırmaları sonucunda 30 yaş civarında kişiliğin büyük ölçüde kalıtsal olarak oluştuğunu iddia etmişlerdir (Vise, 2018: 53). Aynı kapsamda yapılan Baltimore Araştırması, kişiliğin her alanda oldukça durağan bir örüntüye sahip olduğunu tespit etmiştir (Roberts ve Walton, 2006).

Psikolojik farklılaşmalar açısından "Kişilik" le ilgili yapılan çalışmalar her ne kadar yaşam süresince genelde aynı kalmakla birlikte çocuk sahibi olmak, emekli olmak gibi bazı olayların değişime sebep olabildiği Berkeley çalışmalarıyla tespit edilmiştir. Berkeley boylamsal araştırmaları, bireylerin en stabil olan özelliklerinin entelektüel deneyim, kendine güven yeniliklere açık olmakten en çok değişim gösteren özellikler ise kendini kontrol etmek olarak ifade etmişlerdir (<https://avys.omu.edu.tr/public/yeliz.kindaptepe>).

Cumming ve Henry, "Growing Old: The Process of Disengagement"(1961) kitabında ileri yetişkinlik veya yaşlılık olarak tanımlanan 60-65 yaş aralığında sosyal ilişkilerin zayıflamaya başladığı ve bu dönemden sonra yaşam doyumunun azaldığını iddia eder. Cumming ve Henry' e göre bu dönemde üç önemli değişim gerçekleşir (Morris, 2002: 193):

- **İlgiyi kesme dönemi,**
- **Bireysellik dönemi,**
- **Kabullenme dönemi.**

Psikolojik yaşlanmanın belirtileri olan algılama, öğrenme, problem çözme gibi belleğe dayalı yetilerin yavaşlaması ve yeni karşılaşılan durumlar da yaşanan uyum sorunları kronolojik yaşla doğru orantılı ilerlemektedir.

Sonuç olarak emeklilik yaşının 60,65 veya 70 olarak tespitinde yaşın veya yaşlanmanın psikolojik boyutunun doğrudan bir tesiri olduğuna yönelik bir veri bulunamamıştır. Ancak halen uygulanmakta olan emeklilik yaşı, gelişim psikologlarınca ileri yetişkinlik dönemi olarak ifade edilen zaman aralığı ve bu döneme özgü psikolojik değişimlerle uyumludur.

4.4. Sosyolojik:

Emeklilik yaşının belirlenmesine sosyolojik açıdan bakıldığında yaş ve yaşlı kavramları sosyolojik olarak incelenmelidir. Sosyolojik açıdan yaşa dair çalışmalarda sıkça kullanılan iki önemli kavram olan "sosyal yaş" ve "sosyal yaşlanma" terimlerini tanımlayacak olursak: Sosyal yaş, içinde yaşanan toplumun beklentilerini ifade eden yaştır (Canatan, 2018: 16). Sosyal yaşlanma, Baran'ın tanımlamasıyla yaşama yaşayarak yıllar katmak, öğrenmek, kültürleşmek ve deneyim sahibi olmaktır (Baran, 2016: 77).

⁹ Genel zekânın biyolojik olarak etkilenen boyutudur. Yeni bilgilerle akıl yürütme yeteneğidir.

¹⁰ Önceden öğrenilmiş bilgileri kullanabilme becerisidir

Yaşlanma kronolojik veya psikolojik olduğu kadar kültürelidir. Toplumun yaşlı olarak adlandırıldığı kesimin kronolojik olarak karşılığı hem tarihsel süreç içerisinde hem de günümüzde bölgesel olarak farklıdır. Toplumun yaşla ilgili oluşturduğu normlar ve beklentiler kişilerin tüm yaşamını etkilemektedir. Kılılık kıyafetten, yeme-içmeye, evlenmek ve çocuk sahibi olmaktan, konuşmaya, meslek seçimine aklımıza gelebilecek birçok konuda toplumun üyelerine yaşla ilgili dayattığı normlar bulunmaktadır.

Toplumların tarih içinde geçirdikleri evrelere bakacak olursak avcı ve toplayıcı toplumların hüküm sürdüğü dönemlerde insanlar 30 yaş civarında pasifleşmekte, toplum için yük olarak görülmeye başlanmakta ve dışlanmaktadır. Lenski, Nolan and Lenski tarafından yapılan araştırmada söz konusu dönemde insanların yarısından azının 20'li yaşlara ulaşabildiği görülmüştür (Macionis, 2015: 89). Bahçeci, pastoral ve tarım toplumlarının hüküm sürdüğü döneme gelindiğinde toprağın işlenmesinin önem kazandığı görülmektedir. Toprağını daha iyi işleyip diğer ailelere göre daha çok gelir elde eden aileler güç ve önem kazanmıştır. Gücü elinde bulunduranların daha otoriter bir yapıda olduğu bu dönemde yaşlı ve özellikle erkek olanlar önemli bir pozisyondadır. Yaşlı kişiler sözleri dinlenen, tecrübelerinden faydalanılan ve kendilerine saygı duyulan kişilerdir. Sanayileşmenin ve teknolojik gelişmelerin hızla ilerlediği sanayi ve sanayi sonrası toplumlarda makbul olan yaş grubu dinamik, üretken ve yaratıcı olduğu düşünülen gençlerdir. Gençlerin ön plana çıkmasıyla birlikte yaşlı çalışanlar çalışma yaşamının dışına itilmişler veya kendi iradeleriyle çalışma yaşamı dışına çıkmak zorunda kalmışlardır. Yaşlı nüfus daha az ücret ve daha az çalışma imkânına sahiptir. Son dönemlerde dünyanın genel olarak yaşlanması ve gelişmiş ülkelerde yüksek teknolojinin de etkisiyle bütün yaş gruplarının üretime dâhil olma ihtiyacı ortadan kalkmasının da etkisiyle yaşlı bakış açısında farklılaşmalar olmuştur. Bu durum, gerek yaşlı nüfusun, gerekse genç nüfusun üzerindeki üretime katkı açısından toplumsal baskıyı azaltmıştır.

Tarihsel süreçte toplumların değişimiyle birlikte kronolojik yaş sosyal yaş farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de kadınların evlenme yaşının zaman içinde geçirdiği değişim toplumun yaş algısındaki farklılaşmayı gösterecektir. 1978 yılında yapılan Türkiye Doğurganlık Araştırmasına (TDA) göre kadınların 18 yaş altı evlenme oranı %57,3' tür (Tezcan, 2003). 2016 yılı TÜİK verilerine göre oran %28,2 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2016). Oranlar ilk evlenme yaşının kronolojik karşılığının yıllar içerisinde değiştiğini, toplumun kadınların evlenmesini uygun gördüğü evlenme yaşının (sosyal yaş) kronolojik olarak büyüdüğünü göstermektedir.

Türkiye'de emeklilik yaşının 08.09.1999 tarihinden itibaren kadınlarda 58 ve erkeklerde 60 olarak belirlenmesi ve yapılan değişikliğin çalışanlar açısından kademelendirilerek uygulanmasına başlanmıştır. Toplum 1999 öncesinde 40'lı yaşlardaki emekliliği kabul ederken, bugüne geldiğimizde 40'lı yaşlar tüm meslek grupları ve toplum açısından mesleki kariyerin devam ettiği bir dönem olarak görülmektedir.

Emeklilik yaşının belirlenmesine yönelik Dora L. Costa (1998) tarafından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) verilerini baz alınarak yazılan "The Evolution of Retirement: An American Economic History, 1880-1990" kitabında ABD için emeklilik yaşının ilk belirlendiği 1934'de 65 öncesi yaşlar için emeklilik önerilerini ekonomik gerekçelerle reddedilmiştir. Costa 65 yaşın tarihinin daha gerilere gittiğini ve Bismarck'a dayandığını söylemektedir (Costa, 1998). Costa söz konusu yaşın insanlar için belirleyici bir yaş gibi geldiğini ve bu yaştan sonra kişilerin çalışma hayatında olamayacağını düşüldüğü 20. Yüzyılın başlarında yaşlanmayla verimlilik arasında ters orantı olduğu iddialarını dile getirmektedir. Costa bunu destekleyen bilimsel çalışmaların çokta yeterli olmadığını söylemiştir.

5. Sonuç:

Ekonomik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla emeklilik yaşının nasıl belirlendiğine yönelik çalışmada:

- Emeklilik yaşının doğrudan bilimsel bir çalışmanın sonucunda tespit edilmediği,
- Emeklilik yaşının ilk kez Bismarck tarafından öngörüldüğü,

- Bismarck dönemindeki ortalama yaşam süresi dikkate alındığında emeklilik gibi bir kurumun ekonomik sistem açısından sorun teşkil etmemesi için emeklilik yaşının önce 70 ve sonrasında 65 olarak tespit edildiği,
- Tespit edilen bu yaşın günümüzde gelenekselleşmeye başladığı,
- Ekonomi açısından emeklilik yaşının olabildiğince ileri ötelenmesinin ekonomik sistem açısından mantıklı olduğu,
- İnsanların 50'li yaşlardan itibaren mental ve fiziksel farklılıklara maruz kalmakla birlikte büyük oranlarda dikkate değer farklılaşmaların 60, 65 hatta 70'li yaşlarda meydana geldiği,
- Kişilerin yaşlanmayla birlikte fiziksel ve bilişsel kayıplara uğramakla birlikte, söz konusu kayıpları ikame edebilecek farklı özellikler geliştirebildiklerini,
- Emeklilik yaşının psikolojik olarak yaşlanmanın başlangıcı olarak görüldüğü söylenebilir.

Tarihsel süreç içerisinde insanın yapmış olduğu faaliyetlerin kronolojik karşılığı ileri doğru ötelenmiştir. Çalışma hayatına başlama veya ayrılma (emeklilik), evlilik, çocuk sahibi olma gibi faaliyetlerin yapılma zamanı daha ileri yaşlara ötelenmiştir. Fakat emeklilik yaşının yıllar içerisindeki OECD verilerine göre yapılan analizden de görüleceği gibi pek farklılaşma göstermese de belki de geline son nokta da emeklilik yaşı, kronolojik yaş ve sosyal yaş birbiriyle daha anlamlı olarak kaynaşmıştır.

Gelişen teknoloji nedeniyle daha az zaman, emek ve kaynak kullanarak daha fazla katma değer elde edilebilen günümüzde ülkeler; emeklilik yaşının belirlenmesinde ekonomik kriterlerle birlikte kişinin psikolojik, sosyolojik, biyolojik durumunu dikkate alan, çalışma hayatını ve emeklilik dönemini düzenleyici sosyal politikalar geliştirebilirler.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FINANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- ACAR, İ., KİTAPCI, İ. (2008). "Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim", *Maliye Dergisi*, Sayı 154, s.77-98.
- AKÇAY C.(2015). *Yaşlılık ve Emeklilik*. (2.Baskı) Ankara: PEGEM Akademi.
- Akbulak, S. ve Akbulak Y. (2004), "Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri*, içinde Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Yayın No:17. 134-152
- Ankara Üniversitesi , <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=54873>
- ARIKAN, G. (1984). "Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Kurumlarının Merkez Örgütlerinde Bir Uygulama", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 151-159
- ATCHLEY, R. C. (1982). "Retirement as a Social Institution", *Ann. Rew. Social*, 8, s.263-287
- Ayhan, A. (2012). "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Sayfa 41-55
- BARAN-GÖRGÜN, A. (2016). *Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık. Yaşlılık Sosyolojisi*, Ceylan H. (Editör), Nobel Yayınları, Ankara.
- BEEHR, T.A.; GLAZER, S. (2000) "Work and Nonwork Predictors of Employees' Retirement Ages", *Journal of Vocational Behavior* 57, 206-225
- CANATAN, A. (2008). *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*. (1.Baskı) Ankara: Palme Yayıncılık.
- CANGÖZ, B. (2009). *Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. Geriatri: Multidisipliner Yaklaşım*. Türk Eczacılar Birliği Yayını, No:4.
- CHUNG, D. (2018) "The Eight Stages of Psychosocial Protective Development: Developmental Psychology". *Journal of Behavioral and Brain Science*, 2018, 8, 369-398

- COSTA, D.L. (1998). *The Evolution of Retirement: An American Economic History, 1880-1990*. University of Chicago Press S.6-31
- ÇAKIR, Ö. (2011). *Emekliliğin Psiko Sosyal Boyutu*. Ankara, Türkiye Emekliler Derneği
- DOĞAN, A. vd.(2011). "Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Polikliniklerine Başvuran Geriatrik Hastaların Özellikleri: Çok Merkezli Tanımlayıcı Araştırma". *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, Vol 57 ,Num 3,s.143-149
- ERDEM O. N. (2017). *Türkiye'de Kamu Emeklilik Sistemlerinin Aktüeryal Modellemesi*, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi.
- ERDOĞMUŞ F. (2022). Bir Kamu Politikası Olarak Sosyal Güvenlik Temelinde Emeklilik, İşletme Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2 / 377 - 396
- EYİGÖR S. (2014). Sarkopeni, *Türk Osteoporoz Dergisi/Turkish Journal of Osteoporosis* 5. Ulusal Osteoporoz Kongresi Özel Sayısı, 7-8.
- GÜNEŞ, İ.; YAKAR, S. (2004). "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2).
- GÜZEL, A.; OKUR, A.R.; CANIKLIOĞLU, N. (2021). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, (19. Baskı), İstanbul, Beta Basım Yayım.
- Harrison T.M, Weintraub S, Mesulam M, Rogalski E.(2012) Superior Memory and Higher Cortical Volumes in Unusually Successful Cognitive Aging J Int Neuropsychol Soc. 18(6): 1081–1085.
- HAYFLICK, L. (1985) Theories of Biological Aging, *Experimental Gerontology*, Vol. 20, pp. 145-159
- HÜRRİYET GAZETESİ KELEBEK EKİ,12.09.2015.
- İNTERNET: İnsan Hakları evrensel beyannamesi, İnsan hakları evrensel beyannamesi (hsk.gov.tr), 10.11.2022 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: <http://www.sgk.gov.tr/> 15.01.2022 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: SGK Tarihçe <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumumuz/tarih> 13.12.2021 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: Türk Dil Kurumu – Dilimiz Kimliğimizdir (tdk.gov.tr) 30.11.2021 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm> , 15.4.2022 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: www.ilo.org/ankara/lang--tr/index.htm ,15.04.2022 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: <https://www.asppa.org/news/browse-topics/retirement-historical-perspective>,21.12.2021 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: <https://www.ssa.gov/history/lifeexpect.html>, 15.12.2021 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33711>) 12.03.2022 tarihinde ulaşılmıştır.
- İNTERNET: <https://ourworldindata.org/working-hours#are-we-working-more-than-ever>11.03.2022 tarihinde ulaşılmıştır.
- İNTERNET: Life Expectancy - Our World in Data 11.03.2022 tarihinde ulaşılmıştır.
- İNTERNET: Life expectancy at birth (years) (who.int) 12.03.2022 tarihinde ulaşılmıştır.
- İNTERNET: <https://avys.omu.edu.tr/public/yeliz.kindaptepe> 1.03.2022 tarihinde erişilmiştir.
- İNTERNET: sozluk.gov.tr 01.11.2021 tarihinde erişilmiştir.
- KARAKAŞ, S. (2012). "Yaşlanmanın Anatomisi". *Turkish Family Physcian*, Cilt 3, Sayı:1,S.23-29
- KARAKAŞ, S.; DURMAZ, H. (2017). "Yaşlılık Dönemi Psikolojik Özellikleri ve Moral". *Kocatepe Tıp Dergisi*, Sayı:18, S.32-36
- KOLDAŞ, Z. L. (2017). "Yaşlılık ve kardiyovasküler yaşlanma nedir"? *Türk Kardiyoloji Derneği Araştırmaları*, 45 Suppl 5: 1–4
- KORAY, M. (1987), *Endüstri İlişkileri*, İzmir: Karınca Matbaacılık.
- KORKUSUZ, R.; UĞUR, S. (2022). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, (8.Baskı), Bursa, Ekin Basın Yayım.
- MACIONIS, J.J. (2015). *Sosyoloji* (13. Basımdan Çeviri). Ankara: Nobel AkademikYayıncılık
- MONK, A. (1985). *Preretirement planning programs*, A. Monk (Eds.) Handbook of Gerontological Services, New York: Van Nostrand Reinhold Company Inc., s.322- 340

- MORRIS, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak*. (3. baskı). (H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- NALBANT, S. (2006). Yaşlanmanın Biyolojisi, *Türk Fizik Tıp Rehabilitasyon Dergisi*, 52 (Özel Ek A), 12-17
- NIKITIN, P. (2012). *Ekonomi Politik*, Ankara: Sol Yayınları.
- OECD Pensions at a Glance 2019 : OECD and G20 Indicators | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org)
- OECD Demography - Fertility rates - OECD Data
- OECD 2011 Pensionable Age and Life Expectancy, 1950-2050.
- OECD Indicators Health at a Glance 2019 :
- OECD Health at a Glance 2019
- OECD Pensions at a Glance 2021
- ROBERTS, B. W; WALTON, K. E. (2006) "Personality Traits Change in Adulthood: Reply to Costa and McCrae". *Psychological Bulletin*, Vol. 132, No. 1, 29 –32
- SALUR, G. (2018). "Yaşlanmanın Psikolojisi", A. Duben. (Derleyen) *Yaşlanma ve Yaşlılık*. Birinci Baskı. İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.9-25.
- SCHEUBEL, B. (2013). "A Historical Perspective on the Social Security Hypothesis", Chapter 3 Bismarck's Pension System (pp. 77-104)
- SOMAY, G. (2017). "Yaşlılık Nasıl Oluşur? Yaşlılık Nasıl Oluşur?"- Prof. Dr. Göksel Kalfa Somay - Prof. Dr. Göksel Somay (gokselsoy.com)
- SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (2007). *Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım*. Ankara, Sosyal Güvenlik Kurumu Yayınları.
- ŞİRİN, İ. (2013). "İdeal Emeklilik Yaşının Belirlenmesi ve Yaşlanmadaki Gelişmeler: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Sayfa 79-100
- TOSUN, Y. (2018). "Yetişkinlerde Emeklilik Dönemine İlişkin Planlama Eğiliminin -Konya İli Kulu İlçesi Örneği-Çözümlemesi". Yayımlanmış Y. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 505450
- TÜİK (2020). <https://data.tuik.gov.tr> 13.03.2022 tarihinde erişilmiştir.
- <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33711>
- TUNCAY, A.C. ve EKMEKÇİ, Ö. (2021). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. 21. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları
- ULUTÜRK, S. ve DANE, K. (2009). "Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm ve Türkiye Uygulaması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (Yaz)*, s.114-142
- WİSE, R. (2018). "Yaşlanmanın Psikolojisi", A. Duben. (Derleyen) *Yaşlanma ve Yaşlılık*. Birinci Baskı. İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.47-66.
- WHO (2002). Active Ageing A Policy Framework. <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2014/06/WHO-Active-Ageing-Framework.pdf>.
- WHO (2020). <https://www.who.int> 10 Mart 2022 tarihinde erişilmiştir.
- WHO (2021). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/dementia> 10 Mart 2022 tarihinde erişilmiştir.
- WORLDBANK DATA (worldbank.org)
- UN (2019). <https://www.un.org/en/> 10.Mart.2022 tarihinde erişilmiştir.
- 506,1479, 5510, 5434 Sayılı Kanunlar. Mevzuat Bilgi Sistemi 10 Kasım 2022 tarihinde erişilmiştir.